

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, АРХЕОЛОГІЇ ТА КРАЄЗНАВСТВА

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНОЇ ПРАКТИКИ**

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
Освітня програма 014 Середня освіта (історія)
Освітній ступінь “бакалавр”

Робочу програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Протокол № 1 від “01” вересня 2020 року.

Розробники: Юда Лариса Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Мова навчання – українська.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма практики студентів за напрямом підготовки Середня освіта (Історія), є основним навчально-методичним документом, який визначає основні аспекти проведення практики. Програма забезпечує комплексний підхід до організації практики, системність, неперервність і послідовність навчання студентів.

Краєзнавчо-туристична практика студентів навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум», імені Т. Г. Шевченка є невід'ємною складовою підготовки фахівців з вищою освітою. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, набуття й удосконалення практичних навичок і умінь, визначених освітньо-кваліфікаційною характеристикою підготовки фахівців за відповідною освітньою програмою.

Практична підготовка студентів спеціальності Середня освіта (історія), відбувається протягом літньої практики на III курсі (6 семестр). Програма включає 3 кредити, 90 годин, форма контролю – залік.

Краєзнавчо-туристична практика проводиться на базах практики, які забезпечують виконання програми.

Базами для проведення навчальної практики є обласні і міські заклади організації та розвитку дитячого та юнацького туризму, бази практик Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка в смт. Седнів та смт. Любеч, музейні установи Чернігівщини, бібліотеки, туристичні агенції.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19», листа МОН України від 11.03.2020 р. № 1/9-154, відповідно до наказу ректора університету від 11.03.2020 р. № 147 «Про запровадження карантину з метою запобігання поширенню коронавірусу COVID-19», Положення про дистанційне навчання в НУЧК імені Т. Г. Шевченка від 25.04.2020 р. краєзнавчо-туристична практика студентів третього курсу Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського проходить в дистанційному асинхронному режимі (google classroom, ZOOM, соцмережі, Viber, Skype) на базі Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського у дистанційному режимі.

КТП розрахована на 90 годин, проводиться за підсумками вивчення курсів: МОДЮТ, «Історія туризму», «Екскурсознавство», «Історичне краєзнавство». Формою підсумкового контролю є залік, підготовка звітної документації та звітна конференція з КТП. КТП передбачає три змістових модулі.

До першого модуля відносяться теми з організаційними проблемами дитячо-юнацького туризму та краєзнавчої роботи.

Другий модуль – «Організація і проведення подорожей, походів та екскурсій з учнівською молоддю».

Третій модуль – «Організація, форми і зміст туристської і краєзнавчої роботи в школі».

Студенти зобов'язані пройти практику у встановлені навчальним планом терміни, виконати програму практик, скласти визначений програмою звіт. Під час практики студенти повинні дотримуватися встановлених правил техніки безпеки.

Керівники практики від кафедр забезпечують організацію і проведення практик відповідно до навчального плану, наскрізної і робочих програм практик, проводять інструктажі студентів та контролюють дотримання ними правил техніки безпеки, контролюють проходження практики, оцінюють її результати відповідно до поданих студентами звітів.

Метою краєзнавчо-туристичної практики є фахова практична підготовка організаторів краєзнавчо-туристичної роботи та опанування студентами методики організації дитячого та юнацького туризму.

Завданнями краєзнавчо-туристичної практики є:

- аналіз пам'яток історичного, етнографічного, літературного, екологічного, географічного краєзнавства Чернігівщини;
- ознайомлення з об'єктами туристично-рекреаційної галузі Чернігівщини, функціонуванням туристичних закладів та об'єктів природно-заповідного фонду регіону;

- виявлення територіальних особливостей краєзнавчих, природних, історико-культурних та соціально-економічних рекреаційно-туристичних ресурсів для розвитку туризму на Чернігівщині, оцінювання придатності території для потреб туризму;

- розробка та захист краєзнавчо-туристичних маршрутів, спрямованих на популяризацію історико-культурного і природного потенціалу Чернігівщини;

- набуття студентами професійних умінь і навичок екскурсійної діяльності;

- підготовка і захист нетрадиційних, авторських програм екскурсій;

- ознайомлення з особливостями функціональної організації дитячого та юнацького туризму на Чернігівщині;

- набуття практичних умінь і навичок в організації дитячого та юнацького туризму.

У результаті проходження практики студенти повинні **знати**:

- основні принципи і методи організації польових краєзнавчих досліджень туристичних ресурсів, об'єктів, центрів, регіонів;

- просторову організацію, назви, зв'язки між туристичними об'єктами, центрами району проходження практики;

- проблеми освоєння туристичних ресурсів, розвитку туризму у регіоні проходження практики;

- взаємовплив туризму на інші сфери господарства в регіоні проходження практики;

- просторову організацію центрів краєзнавчого туризму в Україні;

- особливості функціональної організації краєзнавчого туризму, управління процесами його розвитку;

- типологію ресурсів та краєзнавчо-туристичних центрів;

- просторову організацію центрів дитячого та юнацького туризму в Україні;

- структуру дитячо-юнацького туризму України;

- правила організації і проведення туристських походів, подорожей з

учнівською та студентською молоддю;
– основи техніки пішохідного туризму.

Студент повинен **вміти:**

- користуватись рекламно-інформаційними матеріалами, довідниковою літературою для вивчення туристичної сфери регіону проходження практики;
- опрацьовувати фактичний матеріал, його узагальнювати, набуття навичок аналітично-конструктивної обробки та самостійного дослідження;
- набуття навичок ділового спілкування із працівниками туристичної індустрії та клієнтами, вивчення психолого-етичних особливостей ділового спілкування;
- аналізувати функціональну структуру краєзнавчих туристичних ресурсів;
- розробляти і проводити екскурсії;
- опрацьовувати фактичний матеріал, його узагальнювати, набуття навичок аналітично-конструктивної обробки та самостійного дослідження;
- аналізувати особливості функціонування об'єктів спортивно-оздоровчого туризму згідно їхнього розташування, взаємодії з іншими об'єктами;
- виявляти оптимальні варіанти перспективного розвитку центрів краєзнавчого туризму згідно особливостей просторової організації, наявної ресурсної, інформаційно-комунікативної бази;
- аналіз особливостей організації, управління, технології функціонування центрів краєзнавчого туризму;
- характеризувати просторову організацію краєзнавчого туризму в Україні.
- розробляти маршрути для походу з активним способом пересування;
- організовувати краєзнавчо-туристичні експедиції;
- заповнювати маршрутну документацію (маршрутний листок / книжку).

Здобувачі повинні **набути навичок:**

- проведення польових досліджень;
- збору краєзнавчого туристичного матеріалу;
- узагальнення зібраної інформації;
- профілю туристичної спеціалізації туристичних центрів, районів.
- проведення польових досліджень;
- збору матеріалу щодо функціонування підприємств спортивно-оздоровчого туризму;
- узагальнення зібраної інформації;
- визначення позиціонування туристичних підприємств на ринку туристичних послуг;
- визначення оптимального перспективного розвитку туристичних об'єктів, використання наявної інфраструктури та краєзнавчих туристичних ресурсів;
- проведення екскурсій.

Краєзнавчо-туристична практика закономірно складається з **чотирьох етапів** – підготовчого, етапу досліджень краєзнавчого потенціалу та туристичних ресурсів певної території, етапу підготовки організаторів дитячого та юнацького туризму, та камеральної обробки одержаних результатів.

Перший етап – підготовчий.

В рамках цього етапу студенти працюють з літературними джерелами краєзнавчого, історичного, етнографічного, туристичного а також методичного характеру. Ознайомлюються з картографічними джерелами, вивчають методику проведення краєзнавчо-туристичних досліджень, визначають можливості застосування різних методів під час польової практики.

Другий етап – дослідження краєзнавчого потенціалу та туристичних ресурсів певної території.

На цьому етапі здійснюється загальний огляд району практики (вивчення його туристичних ресурсів), оглядова екскурсія, вибір туристичних об'єктів для вивчення.

Протягом другого етапу студенти досліджують об'єкти історичного, етнографічного, літературного краєзнавства, природно-рекреаційні ресурси, під якими розуміються природні умови та явища природи, які створюють комфортні умови для рекреаційно-туристичної діяльності та сприяють організації відпочинку та оздоровлення. Природно-рекреаційні поділяються на кліматичні, водні, мінеральні джерела, лікувальні грязі, рельєф, печери, рослинний та тваринний світ, природоохоронні території та ін.

В процесі роботи колектив студентів поділяється на мікрогрупи (4–5 чоловік), які працюють під час практики над розробкою конкретного краєзнавчо-туристичного маршруту. Тематика маршрутів узгоджується на засіданні кафедри Археології, етнології та краєзнавчо-туристичної роботи і оновлюється кожний рік у відповідності до провідних наукових тем кафедри.

В рамках другого етапу майбутні фахівці досліджують також соціально-економічні туристичні ресурси, під якими ми розуміємо культурні об'єкти, історичні, археологічні, архітектурні пам'ятники, предмети матеріальної культури (знаряддя праці, предмети побуту, вироби народних промислів, одяг, національну кухню); елементи духовної культури (образотворче мистецтво, фольклор, народні традиції, вірування тощо); твори монументального мистецтва, етнографічні особливості території. До цієї групи ресурсів відносять також музеї, виставки, театри й т.п.

Програма краєзнавчо-туристичного маршруту включає:

1. Визначення конкретної теми маршруту.
2. Обґрунтування.
3. Картографування маршруту (з визначенням основних об'єктів природного, соціально-економічного походження, історичних пам'яток і культурних ресурсів).
4. Розгорнута характеристика об'єктів природного, соціально-економічного походження, історичних пам'яток і культурних ресурсів (електронний ресурс).
5. Мультимедійна презентація маршруту.
6. Список використаних джерел та літератури.

Студенти вивчають туристичні об'єкти природного походження та характеризують їх за такою схемою (кількість об'єктів – 15–20):

1. Назва об'єкту, його номер.
2. Географічна прив'язка.
3. Зовнішній характер об'єкту (річка, скеля, кар'єр, урочище й т. ін.).
4. Тип об'єкту (гідрологічний, зоологічний, геологічний і т.д.).
5. Наукова, пізнавальна, естетична цінність об'єкта (стисле обґрунтування).
6. Стисла характеристика об'єкта.
7. Рекомендації з охорони об'єкта.
8. Доступність для огляду.
9. Природоохоронний статус.
10. В яких видах туризму може використовуватися.
11. Фотографії.

Опис соціально-економічних об'єктів студенти виконують за такою схемою:

1. Назва об'єкту, його номер.
2. Географічна прив'язка.
3. Тип об'єкту (культурні об'єкти, історичні, археологічні, архітектурні пам'ятники, музеї тощо).
4. Наукова, пізнавальна, естетична цінність об'єкту (стисле обґрунтування).
5. Стисла характеристика об'єкту.
6. Стан об'єкту.
7. Доступність для огляду.
8. В яких видах туризму може використовуватися.
9. Фотографії.

Ще одним завданням третього етапу практики є вивчення інфраструктурних ресурсів, під якими ми розуміємо, складові соціальної та виробничої інфраструктури, які можуть бути використані в організації туристичної діяльності. Вони охоплюють інфраструктуру краю і всі підприємства, задіяні в прийомі та обслуговуванні туристів. Туристична інфраструктура являє собою сукупність підприємств, що забезпечують екскурсійне обслуговування, транспортне обслуговування (автомобільний, залізничний, морський, річковий транспорт, аеропорти, транспортні магістралі, автостоянки), послуги гостинності (готелі, туркомплекси, турбази, будинки відпочинку, кемпінги, мотелі, пансіонати, ресторани, кафе, бари) та допоміжні послуги (банківські, валютно-фінансові, зв'язку, інформаційно-комунікативні, спортивно-оздоровчі, побутові, торгові, культурно-розважальні та ін.).

Знайомство з інфраструктурними об'єктами певної території здійснюється шляхом проведення екскурсій на туристичні та готельні підприємства, ознайомлення з організацією роботи цих підприємств.

Вивчення побуту, особливостей господарства, культури та звичаїв населення певної території здійснюється шляхом організації етнографічних екскурсій. Ще одним завданням цього етапу є відвідування університетів, які готують фахівців туристичної галузі, ознайомлення зі специфікою їх роботи.

Окремою складовою на даному етапі є розробка і проведення **тематичної авторської екскурсії**. Вона може бути запропонована як в межах краєзнавчо-

туристичного маршруту, так і окремо.

Програма екскурсії є частиною звітної документації і включає: маршрут, технологічну карту, контрольного текст екскурсії, "портфель екскурсорода", картки (паспорти) екскурсійних об'єктів, бібліографічний список літератури

Третій етап – підготовка організаторів дитячого та юнацького туризму.

На даному етапі студенти знайомляться з центрами організації дитячого та юнацького туризму області і міста, вивчають спеціалізацію, інфраструктуру, ресурси центрів, особливості функціональної організації спортивного-оздоровчого туризму, набувають практичного досвіду.

Програма підготовки включає як теоретичну так і практичну підготовку на туристичній базі, індивідуальні і групові практичні заняття, проведення одноденного туристичного походу, туристичне орієнтування, квести, екскурсії.

Четверний етап - камеральна обробка результатів практики.

Розробка краєзнавчо-туристичних маршрутів. Документування досліджень туристичних ресурсів та туристичних об'єктів. Формулювання висновків, щодо розвитку різних видів туризму на території що вивчається. Оформлення відео та фотоматеріалів практики. Складання звіту. Розробка та презентація програми тематичної екскурсії.

У ході практики студенти повинні чітко знати методику проведення туристичних досліджень, опрацювати рекомендовані літературні джерела, набути навичок опису та характеристики туристичних ресурсів визначеної місцевості.

Упродовж практики студенти повинні вести щоденники, які разом із груповим звітом здають на перевірку викладачу та на підставі цих документів отримують залік.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

КРАЄЗНАВЧА ПІДГОТОВКА

Тема 1. Історичне краєзнавство

Історичне краєзнавство, його значення і сутність. Форми організації краєзнавчих досліджень. Джерела історичного краєзнавства. Історичні та культурні пам'ятки рідного краю. Шляхи і методи збирання та дослідження краєзнавчих матеріалів.

Практична підготовка. Вивчення кордонів рідного краю. Робота з краєзнавчою літературою /художньою, публіцистичною, науковою/ про рідний край. Визначення об'єктів краєзнавчих досліджень. Фотографування та замальовування пам'ятників. Екскурсії пам'ятними місцями рідного краю.

Тема 2. Археологічне краєзнавство

Археологічні пам'ятники Чернігівщини та їх типи: поселення, поховання, скарби, окремі знахідки. Типи поселень і поховань. Зв'язок археології з іншими науками, архітектурою і мистецтвом.

Практична підготовка: виявлення основних археологічних об'єктів регіону.

Тема 3. Географічне краєзнавство

Карта України, географічне положення Чернігівщини на ній. Фізико-географічна та екологічна характеристика Чернігівщини: рельєф, клімат, ґрунти, рослинний і тваринний світ, гідрологічна сітка, погода, клімат, корисні копалини та їх значення для розвитку господарства рідного краю. Населення району. Господарська діяльність населення Чернігівщини.

Практичні заняття. Ознайомлення із промисловими, сільськогосподарськими, транспортними об'єктами регіону. Нанесення їх на карту маршруту.

Тема 4. Екологічне краєзнавство

Екологія – синтез біологічних наук. Червона Книга України.

Охорона фауни і флори. Основні завдання екології, предмет її досліджень.

Ознайомлення з поняттями «екологічна ніша» та «середовище життя».

Створення навчальних екологічних стежок. Поняття біотоп і біоценоз, різниця між ними. Складові частини.

Практичні заняття. Визначення і опис екологічних об'єктів регіону.

Тема 5. Етнографічне краєзнавство

Що вивчає етнографія. Термін «етнографія». Предмет і об'єкт етнографії. Зв'язок етнографії з іншими науками.

Чисельність і географічне розміщення українців. Етнічний склад і чисельність населення району, села.

Традиційні та допоміжні галузі господарства рідного краю в минулому і на сучасному етапі. Землеробство. Техніка обробки землі і знаряддя праці. Сільськогосподарські культури. Розвиток садівництва та городництва. Скотарство. Допоміжні види господарської діяльності.

Практичні заняття. Виокремлення етнографічних особливостей краєзнавчо-туристичного маршруту. Домашні промисли та ремесла регіону. Вишивка. Ткацтво. Художня обробка деревини. Бісероплетіння. В'язання дротиками, гачком. Особливості домашніх промислів району, села.

Практичні заняття. Знайомство з народними умільцями села, зустрічі з ними. Навчання основ окремого виду ремесла /на вибір/.

Традиційні страви регіону. Обрядове значення їжі, ритуальні страви.

Народні знання, вірування. Магічні дії, ігри, пісні. Українська демонологія.

Практичні заняття. Записи елементів обрядових дійств, магічних ігор, заклинань, заговорів з уст односельців. Легенди, перекази рідного краю.

Тема 6. Туристичне краєзнавство

Туристсько-краєзнавчі можливості рідного краю. Зручність та вигідність географічного положення України. Різноманітність фауни, флори, багатство історико-культурної спадщини. Транспортний зв'язок та кордони рідного краю.

Тема 7. Історико-краєзнавчі дослідження рідного краю

Шляхи збирання історико-краєзнавчих матеріалів:

- планомірне систематичне збирання документів, пам'яток та інших краєзнавчих матеріалів;
- експедиційне збирання;
- облікування подарунків та інших надходжень до музею.

Поняття “рідний край”, кордони, природні умови та населення рідного краю.

Методи краєзнавчих досліджень:

- літературний (використання друкованих джерел про рідний край);
- польових спостережень (використання технічних засобів);
- картографічний (використання карт);
- окомірна зйомка місцевості та складання карт;
- статистичний (збирання та обробка кількісних показників при вивченні населення, господарства, економічних зв’язків).

Практичні заняття.

Вивчення кордонів рідного краю, робота з літературними джерелами. Встановлення зв’язків з архівами, музеями, пошук свідків історичних подій, та зустрічі з ними, записи їх спогадів. Обробка листів, документів, фотографій. Походи та експедиції.

Тема 8. Краєзнавчо-туристичний маршрут

Розробка краєзнавчо-туристичного маршруту. Схема туристсько-краєзнавчого маршруту та його опис. Паспортизація історичних, культурних, етнографічних, екологічних, природно-географічних, туристичних пам’яток, які включені у схему краєзнавчо-туристичного маршруту.

Практичні заняття.

Оформлення краєзнавчо-туристичного маршруту за схемою:

- назва маршруту;
- опис маршруту;
- карта маршруту;
- паспортизація об’єктів маршруту (історико-культурних, природно-географічних, етнографічних, екологічних, соціально-економічних, туристичних);
- список використаних джерел та літератури;
- додатки, ілюстрації, фото;
- мультимедійна презентація маршруту.

Складання письмового звіту, формування електронного ресурсу. Виступи із презентацією маршруту на у навчальному закладі на конференції.

ПІДГОТОВКА ОРГАНІЗАТОРІВ ДИТЯЧОГО ТА ЮНАЦЬКОГО ТУРИЗМУ

Тема 1. Підготовка до КТП (2 год.)

Мета та завдання КТП, географічний огляд території проведення практики, туристичний потенціал регіону. Інструктаж з техніки безпеки.

Тема 2. Організація туристського біваку (2 год.).

Призначення ночівель, їх періодичність і тривалість. Вибір місця біваку. Правила безпеки при виборі місця біваку. Організація біваку при несприятливих погодних умовах. Заходи протипожежної безпеки.

Типи вогнищ та їх призначення. Способи розпалювання вогнищ при несприятливих погодних умовах.

Тема 3. Організація харчування в поході (2 год.)

Значення правильної організації харчування в поході. Оцінка енерговитрат. Калорійність і харчова цінність продуктів. Режим харчування. Водно-сольовий режим.

Складання меню та калькуляції харчування. Фасування та збереження продуктів під час походу. Облік витрат продуктів. Циклічність харчування. Посуд для приготування їжі.

Тема 4. Тактика походу (3 год.)

Поняття тактики. Вибір і вивчення району походу, розробка маршруту. Головні вимоги до побудови нитки маршруту і плану-графіку походу. Лінійна, кільцева, радіальна схеми побудови маршруту, їх поєднання у плані руху.

Планування даного переходу.

Тактика подолання природних перешкод. Оцінка характеру і складності перешкоди. Забезпечення порядку дій в разі виникнення екстремальної ситуації. Аварійний варіант маршруту. Розвідка маршруту в поході.

Тема 5. Техніка подолання перешкод під час походу. Характеристика перешкод (3 год.)

Значення техніки подолання перешкод для забезпечення безпеки походу. Характерні перешкоди у походах з різних видів туризму. Використання спеціального спорядження при подоланні природних перешкод. Технічні засоби та прийоми подолання перешкод.

Тема 6. Основи топографії та орієнтування на місцевості (4 год.)

Значення топографічних карт для туристів.

Масштаб. Види масштабів. Масштаби топографічних карт. Поняття про генералізацію.

Поняття про місцеві предмети і топографічні знаки. Визначення топографічних знаків по групах. Масштабні і поза масштабні знаки, площинні (заповнювальні) і контурні знаки. Комбінації знаків.

Поняття рельєфу. Способи зображення рельєфу на картах. Типові форми рельєфу і їх зображення на топографічній карті.

Вимірювання відстаней на карті. Курвіметр.

Поняття про азимут. Азимут справжній і магнітний. Магнітне схилення. Вимірювання і побудова кутів (направлень) на карті.

Компас. Типи компасів. Будова компасу.

Орієнтування як вид спорту.

Визначення сторін горизонту за небесними світилами. Знаходження полярної зірки. Приблизне визначення сторін горизонту за ознаками місцевих предметів.

Способи вимірювання відстаней на місцевості. Середній крок, його вимірювання. Вимірювання відстаней кроками і за часом.

Тема 7. Долікарняна допомога у поході (2 год.)

Дотримання гігієнічних вимог у поході. Похідний травматизм. Захворювання у поході.

Допомога при різноманітних травмах.

Способи транспортування потерпілого.

Обов'язки санітара групи при підготовці і під час походу. Санітарний контроль за посудом, чистотою тіла, станом учасників.

Склад, зберігання, врахування в використанні медичної аптечки на маршруті.

Тема 8. Безпека проведення подорожей. Страхування і самострахування (2 год.)

Визначення контрольних пунктів і термінів повідомлень із маршруту. Встановлення зв'язку з контрольно-рятувальною службою (КРС, МКК).

Забезпечення безпеки під час подолання природних перешкод у поході. Безпека під час купання, обладнанні бівачу. Протипожежні заходи на бівачу.

Питний режим у поході, знезаражування води.

Тема 9. Навчання у тренувальному поході (2 год.)

Вимоги до навчально-тренувального походу.

Навчальний похід – складова частина навчально-виховного процесу. Підвищення технічних, тактичних, організаційних вмінь та навичок.

Розробка тактико-технічного плану походу в цілому і окремих його частин для засвоєння вмінь та навичок.

Закріплення навчального матеріалу в умовах практичної роботи.

Тема 10. Туристський табір. Організація та проведення масових туристських заходів (4 год.)

Профіль, мета та завдання табору. Участь адміністрації навчального закладу та батьківського комітету у підготовці табору до роботи. План підготовки. Кошторис. Матеріальна база. Питання фінансування. Організація харчування. Санітарно-гігієнічні вимоги до організації табору. Погодження питань організації табору з місцевими органами влади.

Зміст роботи табору: режим дня, навчальна робота, відпочинок, графік походів, екскурсій, система самообслуговування та самоврядування. Документація табору.

Види масових заходів, їх характеристика по меті та формі проведення.

Документація: Положення, умови проведення, кошторис, плани підготовки до проведення, звіт.

Тематичний похід-зліт. Положення, склад учасників, вибір місця, прокладка маршрутів, підготовка карт і завдань, забезпечення безпеки, проведення лінійки, розваг, підведення підсумків.

Туристські та краєзнавчі вечори-звіти. Виставки: тема та завдання, експозиційний план, відбір експонатів.

Туристські конкурси, показ фільмів: план роботи, підбір журі, підготовка екскурсоводів, підведення підсумків, нагородження.

Тема 11. Походи вихідного дня (4 год.)

Організація походу. Мета походу та вибір маршруту.

Підбір спорядження, продуктів, інвентарю. Приготування документації.

Група на маршруті. Дії керівника. Пошуково-краєзнавча робота. Заходи по охороні пам'яток природи.

Практичне заняття: розробка походу Вихідного дня (2- денний , 1-денний)

Вимоги

до оформлення краєзнавчо-туристичного маршруту

Програма краєзнавчо-туристичного маршруту включає:

1. Визначення конкретної теми маршруту.
2. Обґрунтування.
3. Картографування маршруту (з визначенням основних об'єктів природного, соціально-економічного походження, історичних пам'яток і культурних ресурсів).
4. Розгорнута характеристика об'єктів природного, соціально-економічного походження, історичних пам'яток і культурних ресурсів (електронний ресурс).
5. Мультимедійна презентація об'єкту.
6. Макет рекламного буклету.
7. Список використаних джерел та літератури.

Схема характеристики історичних та архітектурних пам'ятників, релігійних споруд, пам'яток культури та мистецтва:

традиційних народних промислів та ремесел

1. Назва об'єкту, його номер.
2. Географічна прив'язка.
3. Тип об'єкту (історична, архітектурна пам'ятка, релігійна споруда, пам'ятка культури та мистецтва тощо).
5. Наукова, пізнавальна, естетична цінність об'єкта (стисла характеристика об'єкта).
6. Доступність для огляду.
7. Фотографії.

Схема характеристики об'єктів природного походження:

1. Назва об'єкту, його номер.
2. Географічна прив'язка.
3. Зовнішній характер об'єкту (річка, скеля, кар'єр, урочище й т. ін.).
4. Тип об'єкту (гідрологічний, зоологічний, геологічний і т.д.).
5. Наукова, пізнавальна, естетична цінність об'єкта (стисле обґрунтування).
6. Стисла характеристика об'єкта.
7. Рекомендації з охорони об'єкта.
8. Доступність для огляду.
9. Природоохоронний статус, який пропонується.
10. Як об'єкт кореспондується з краєзнавчо-туристичним маршрутом.
11. Фотографії.

Схема характеристики соціально-економічних об'єктів:

1. Назва об'єкту, його номер.
2. Географічна прив'язка.
3. Тип об'єкту (завод, підприємство, фабрика, майстерня тощо).

4. Наукова, пізнавальна, естетична цінність об'єкту (стисле обґрунтування).
5. Стисла характеристика об'єкту.
6. Стан об'єкту.
7. Доступність для огляду.
8. Як об'єкт кореспондується з краєзнавчо-туристичним маршрутом.
9. Фотографії.

Схема характеристики інфраструктурних ресурсів (сукупність підприємств, що забезпечують екскурсійне обслуговування):

1. Транспортне обслуговування (автомобільний, залізничний, річковий транспорт, транспортні магістралі, автостоянки).
2. послуги гостинності (готелі, туркомплекси, турбази, будинки відпочинку, кемпінги, мотелі, пансіонати, ресторани, кафе, бари).
3. допоміжні послуги (банківські, валютно-фінансові, зв'язку, інформаційно-комунікативні, спортивно-оздоровчі, побутові, торгові, культурно-розважальні та ін.).

Схема програми маршруту:

1. Назва маршруту.
2. Перелік основних населених пунктів, які включені у маршрут.
3. Довжина маршруту.
4. Розрахунок часу на реалізацію маршруту.
5. Хронометраж етапів маршруту (з коротким описом дій і об'єктів на маршруті).

Затверджую
Керівник туристичного закладу

прізвище, ім'я, по батькові, дата печатка

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ЕКСКУРСІЇ

Тема екскурсії _____

Тривалість (год.) _____

Протяжність (км) _____

Авто-розробник _____

автор, колектив авторів, підприємство

Зміст екскурсії _____

Маршрут екскурсії _____

У т.ч. варіанти маршруту _____

(літній, зимовий) _____

Технологічна карта екскурсії

Ділянки (етапи) пересування за маршрутом від місця збору до останнього пункту на конкретному маршруті	Місця зупинок	Об'єкти показу	Тривалість огляду	Основний зміст інформації	Вказівки по організації	Методичні вказівки

Методичні рекомендації до оформлення програми екскурсії

Етапи розробки екскурсії (I варіант):

1. Визначення мети і завдань екскурсії.
2. Вибір теми.
3. Вибір літератури і складання бібліографії.
4. Знайомство з експозиціями і фондами музеїв за темою.
5. Відбір вивчення екскурсійних об'єктів.
6. Складання маршруту екскурсії.
7. Об'їзд або обхід екскурсії.
8. Підготовка контрольного тексту екскурсії.
9. Комплектування „портфеля екскурсовода”.
10. Вибір методичних прийомів проведення екскурсії.
11. Визначення техніки проведення екскурсії.
12. Складання технологічної карти.
13. Підготовка індивідуального тексту.
14. Прийом (здача) екскурсії.
15. Затвердження екскурсії як продукту туристичної фірми.

Етапи розробки екскурсії (II варіант):

1. **підготовча робота** - визначення теми, мети, завдання екскурсії, добір та вивчення матеріалів по темі, першовитоків, монографій, знайомство з фондами та документами архівів, музеїв тощо, відбір вивчення та дослідження екскурсійних об'єктів;

2. **створення екскурсії** - її основної та допоміжної (додаткової) технологічної документації: маршруту, технологічної карти, контрольного тексту, "портфеля екскурсовода", карток (паспортів) екскурсійних об'єктів, бібліографічного списку літератури тощо;

3. **завершальний етап** - доведення екскурсії до робочого стану: одержання рецензії наукового фахівця, прийом екскурсії на маршрут, затвердження її, підготовка екскурсоводів до виходу на маршрут.

До картки (паспорту) об'єкта слід занести:

- найменування пам'ятки (первісне та сучасне), а так назву, під якою пам'ятка відома серед населення;
- історичну подію, її дату, з якою пов'язана пам'ятка;
- місцезнаходження об'єкта, поштову адресу;
- опис пам'ятки (під'їзд до неї, її автор, дата спорудження, матеріал, з якого виготовлена, текст меморіального напису);
- джерела відомостей (література, де є опис пам'ятки та подій, пов'язаних з нею, архівні дані, усні перекази основні опубліковані роботи та місця знаходження неопублікованих робіт);
- збереження пам'ятки (стан та територія, на якій знаходиться; дата останнього ремонту, реставрації);
- на кого покладено охорону пам'ятки;
- в яких екскурсіях використовується; дата складання та прізвище складача.

До картки додається фото об'єкта, яке відтворює й сучасний та минулий вигляд.

"Портфель екскурсовода" – комплект інформаційних матеріалів (фотографій, копій документів, географічних карт, схем, репродукцій з картин тощо), які використовуються екскурсоводом у ' ході екскурсії".

Призначення "портфеля екскурсовода":

– відтворити відсутні ланцюжки зорового ряду. Це особливо важливо в тих випадках, коли в екскурсії з певних причин не все можна показати в натурі, наприклад, історична споруда, яка давно зазнала руйнації від часу та втручання людини;

– показати фото людей, які мають відношення до об'єкту чи подій, з ним зв'язаних;

– показати копії справжніх документів, рукописів, літературних творів, про які розповідає екскурсовод;

– дати зорову уяву про рослини, мінерали, механізми тощо шляхом показу справжніх зразків, фотографій, муляжів.

Важливо, щоб наочні посібники для екскурсії не обмежувались фотографіями, щоб "портфель екскурсовода" не перетворився у фотопортфель. Це значно збіднить екскурсію і не дасть змоги "портфелю" виконати своє призначення. Тому до нього, крім фотографій, можна і слід включати географічні карти, схеми, креслення, малюнки, копії справжніх документів, зразки продукції підприємств (якщо вони не великі за розміром), гербарії, колекції мінералів тощо.

"Портфель" - постійний супутник екскурсовода, він допомагає зробити кожен екскурсію більш наочною та цікавою. Його зміст підказується темою екскурсії.

Література

1. Закон України «Про туризм» от 15.09.1995 № 324/95-ВР/ URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_1995_09_15/Z950324.html
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 13, ст.180). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-15#Text>
3. Закон України Про внесення змін до Закону України "Про туризм" та деяких інших законодавчих актів щодо основних засад розвитку туризму від 29.09.2020 № 4162. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/II03317A.html
4. Напрями діяльності та заходи з виконання обласної цільової Програми розвитку туризму в Чернігівській області на 2021 – 2027 роки. URL: <https://chor.gov.ua/component/k2/item/10363-pro-zatverdzhennia-oblasnoi-tsilovoi-prohramy-rozvytku-turyzmu-v>
5. Правила проведення подорожі учнівської та студентської молоді України (Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.03.2006. № 237.
6. Програма розвитку краєзнавства на період до 2025 р. Проект. URL: http://history.org.ua/JournALL/kraj/kraj_2013_1/2.pdf%20
7. Програма розвитку туризму та промоції міста Чернігова на 2019 – 2021 роки. URL: <https://chernigiv-rada.gov.ua/miski-programy/id-35703/>
8. Туристична діяльність: нормативна база. Київ : КНТ, 2005. 448 с.
9. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навчальний посібник.-2-ге вид. К.: Альтерпрес, 2012. 444 с.
10. Берест Р. Туристичне краєзнавство : тексти лекцій для студентів ВНЗ туристичного профілю / Р. Я. Берест, Л. С. Безручко. - Львів : Галицька видавнича спілка, 2015. 311 с.
11. Дегтяр В.Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму: навчально-методичний посібник для закладів освіти. Київ: 2002.
12. Дмитрук О.Ю., Щур Ю.В. Спортивно-оздоровчий туризм. Навчальний посібник. 2-вид.,перероб. та допов. Київ: Альтерпрес, 2008. 280 с.
13. Зеленін С. М. Краєзнавча підготовка туриста / С. М. Зеленін. Київ : Здоров'я, 1972. 100 с.
14. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навч. посіб. / Кифяк В. Ф. Чернівці : Зелена Буковина, 2003. 112 с.
15. Остапчук В.В. Туристська робота. Ніжин 2002. 103 с.
16. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей. Київ: Академвидав, 2010. 248 с.
17. Пангелов Б.П. Теоретико-методологічні засади туристсько-краєзнавчої роботи у вищих навчальних закладах. Навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький: ФОП – Лукашевич О.М., 2015, 202 с.
18. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. / Панкова Є. В. Київ : Альтерпрес, 2003. - 352 с. : іл.

- 19.Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський ; за ред. проф. Ф. Д. Заставного. Київ : Знання, 2006. 575 с.
- 20.Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський ; за ред. проф. Ф. Д. Заставного. Вид. 2-ге, випр. Київ : Знання, 2008. 575 с.
- 21.Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: Навчальний посібник. / За ред. професора Волошина І.М. Київ: Кондор, 2008. 385 с.
- 22.Смолій В.А. Енциклопедичний довідник з туризму. Київ, 2006.
- 23.Шарий В.П. Теорія і методика туристичної та краєзнавчої роботи: Навчальний посібник для студентів ВНЗ фізичного виховання і спорту. Чернігів: Чернігівській національний педагогічний університет, 2010. 297 с.
- 24.Устименко Л.М., Афанасьєв І.Ю. Історія туризму: Навчальний посібник. 4-ге вид., переробл. та допов. Київ: Альтерпрес, 2017. 372 с.

Електронний ресурс

- 25.Туристична бібліотека: все про туризм, URL: https://tourlib.net/books_ukr/pucentejlo24.htm
- 26.Чернігівщина туристична. URL: <https://chernihivregion.travel/>
- 27.Управління культури та туризму Чернігівської міської ради. URL: <http://www.chernihiv-rada.gov.ua/gorrada/structur/61>